

سلسله مراتب ارزشی دانشجویان ایرانی

Iranian Student's Hierarchy of Values

Mohammad Taghi Delkhamosh

Islamic Azad University
South Tehran Branch

محمد تقی دلخמוש

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران جنوب

Abstract

Gender differences in the hierarchy of values of Iranian university students' were examined and the relationship between academic majors and those hierarchies was studied. A random selection of 300 female and 300 male Iranian university students, recruited from four faculties of Islamic Azad University South Branch, completed the Schwartz Value Survey (SVS). Findings showed that the students' value hierarchies were consistent with the pan-cultural hierarchies. However certain unconventional differences were noted. The male's and female's hierarchy of values were shown to be similar. Several similarities also were found among students with diverse majors.

Key words : values, value hierarchies, Schwartz Value Survey.

چکیده

در پی دستیابی به سلسله مراتب ارزشی جوانان دانشجوی و بررسی اثر متغیرهای جنس و گرایشهای تحصیلی بر آن، ۶۰۰ دانشجوی (۳۰۰ مرد و ۳۰۰ زن) به نسبت مساوی از چهار دانشکده فنی، علوم انسانی، تربیت معلم و مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب، به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده، انتخاب شدند و با «زمینه‌یاب ارزشی شوارتز» (SVS) مورد ارزشیابی قرار گرفتند. یافته‌های پژوهش مشخص کردند که ترتیب سلسله مراتبی ارزشی جوانان با سلسله مراتب ارزشی همه - فرهنگی مطابقت داشت. اما برخی از تفاوت‌های نامتعارف نیز مشاهده شد. بین مردان و زنان در خصوص ترتیب سلسله مراتبی ارزشها وفاق قابل توجهی دیده شد و دانشجویان با گرایشهای تحصیلی متفاوت، در خصوص ترتیب سلسله مراتبی ارزشها، شباهت زیادی داشتند.

واژه‌های کلیدی : ارزشها، سلسله مراتب ارزشی، زمینه‌یاب ارزشی شوارتز.

مقدمه

منحصر به خود، در نظر گرفته می‌شوند. از این رو، متوسط ترجیحات به ارزشهای فرهنگی مشترک زیربنایی، اشاره دارند.

به بیان هویگرست^۱ (۱۹۷۲ نقل از تیلکر، ۱۹۷۵) خصوصیت مسلط جوانی تمرکز بر زندگی است. جوان در خلال دهه بیست از زندگی خویشتن انتخابهایی را انجام می‌دهد که به هویت اجتماعی او شکل می‌دهند. قلمرو دیگر تحول در جوانی، به طور کلی، انسانی‌تر شدن ارزشها است. در خلال این سالها جوانان می‌توانند به گونه‌ای فزاینده به معانی انسانی ارزشها - در تضاد با معانی مطلق آنها - پی برند. جوان برای اثبات و ترویج نظام ارزشی‌ای که به نظر او بهترین است، تجربه‌ها و انگیزه‌های خاص خویش را به کار می‌بندد، و نظام ارزشی او به شیوه‌ای رو به تزاید، شخصی می‌شود (تیلکر، ۱۹۷۵).

افراد نوعاً ارزشهای خود را با شرایط زندگی خویش مطابقت می‌دهند. آنها اهمیت ارزشهایی را که می‌توانند به آسانی بدانها دست یابند، بالا می‌برند، و اهمیت ارزشهایی را که پی‌گیری آنها با مانع مواجه می‌شود، پایین می‌آورند (کوهن و شولر، ۱۹۸۳؛ شوارتز و باردی، ۱۹۹۷). بالا بردن ارجحیت ارزشهای دست‌یافتنی و پایین آوردن ارجحیت ارزشهای منع شده، در خصوص اغلب ارزشها به کار بسته می‌شود. عکس این مسأله در باب ارزشهایی به وقوع می‌پیوندد که مربوط به آسایش مادی و ایمنی هستند. هنگامی که چنین ارزشهایی با مانع مواجه می‌شوند، اهمیت آنها افزایش می‌یابد؛ وقتی این ارزشها به سهولت به دست می‌آیند، اهمیت آنها تنزل می‌کند (اینگلهارت، ۱۹۸۸).

سن، جنس، و تحصیلات، تعیین‌کننده شرایطی هستند که زندگی افراد در معرض آنها قرار می‌گیرند، بنابراین، تفاوت‌های خصیصه‌های زمینه‌ای، تعیین‌کننده تفاوت‌های شرایط زندگی هستند که ترجیحات ارزشی را زیر تأثیر قرار می‌دهند (شوارتز، ۲۰۰۲).

در دهه گذشته نظریه نظامداری در باب محتوا و سازمان‌یافتگی ارزش افراد ارائه و به گونه تجربی

در خلال چند دهه گذشته، روانشناسان، تحت تأثیر مطالعات انسان‌شناختی کلاکھون (۱۹۶۷)، رغبت‌های رو به تزایدی را برای تحلیل تعیین‌کننده‌های فرهنگی رفتار، از خود نشان داده‌اند. با گشوده‌شدن این دریچه برای مطالعه انسان، پژوهشگران برای پاسخگویی به مجموعه مسائلی که در پیش رو داشته‌اند، به مطالعه ارزشها به منزله اصلی‌ترین شاخصهای فرهنگ روی آورده‌اند.

ارزشهای انسانی به عنوان تجسم‌های شناختی از هدفهای خواستنی و انتزاعی، فراموقیعی و بافتار ناوابسته‌اند، درجه اهمیت آنها به منزله اصول راهنما در زندگی افراد و گروهها متفاوتند، و بر این اساس، افراد آنها را به گونه سلسله مراتبی رتبه‌بندی می‌کنند (شوارتز، ۱۹۹۲، ۱۹۹۴؛ بورگس، شوارتز، و بلک ول، ۱۹۹۴؛ شوارتز و ساگیو، ۱۹۹۵؛ شوارتز و هیوزمان، ۱۹۹۵؛ راس، شوارتز، و سرکیس، ۱۹۹۹؛ ساگیو و شوارتز، ۲۰۰۰؛ روکاس، ساگیو، شوارتز، و نافو، ۲۰۰۲؛ استراج، شوارتز، و فان درکلووت، ۲۰۰۲).

بررسی نمونه‌هایی در سراسر جهان نشان می‌دهد که سازماندهی ارزشهای فردی در بیشتر از ۴۰ فرهنگ، دارای ابعاد مشابهی است (شوارتز، ۱۹۹۴). در حالی که هم درون جوامع و هم در میان جوامع، ترجیحات ارزشی افراد کاملاً متفاوت است (شوارتز و ساگی، ۲۰۰۰). اما ابعادی که این ترجیحات ارزشی را در سطح فردی سازماندهی می‌کنند، ظاهراً مجموعه تقریباً جهان‌شمولی از جنبه‌های پویایی روانشناختی را منعکس می‌کنند (شوارتز، ۱۹۹۲، ۱۹۹۴).

تأکیدهای ارزشی غالب در جامعه، از خلال گردآوری ترجیحات ارزشی افراد نیز استنباط شده‌اند (برای مثال، موریس^۱، ۱۹۵۶، کاهله^۲، ۱۹۶۸، اینکل^۳ و د. ه. اسمیت^۴، ۱۹۷۴، هافستد^۵، ۱۹۸۰ نقل از شوارتز و راس، ۱۹۹۵). در این روی‌آورد، ترجیحات ارزشی فردی، هم به منزله محصول فرهنگ مشترک و هم به منزله تجربه‌های فردی

1. Morris, C. W.
2. Kahle, L. R.

3. Inkeles, A.
4. Smith, D. H.

5. Hofstede, G.
6. Havighurst, R. J.

کرده‌اند (شوارتز و بیلسکی، ۱۹۸۷ الف و ب، ۱۹۹۰؛ شوارتز، ۱۹۹۲، ۱۹۹۴؛ شوارتز و ساگیو، ۱۹۹۵؛ شوارتز و باردی، ۲۰۰۱).

در جدول ۱، ده ریخت ارزشی برحسب هدف انگیزشی اصلی آنها در ستون اول تعریف شده‌اند، نمونه‌هایی از ارزشهای مشخصی که عمده‌تاً معرف هر ریخت هستند، در ستون دوم ارائه شده‌اند. در ستون سوم، مقتضیات جهان - شمول موجود انسانی که منبع استخراج هر ریخت ارزشی هستند، فهرست شده‌اند. چنانکه ملاحظه می‌شود، هر ریخت انگیزشی ارزشی ممکن است از بیشتر از یک ریخت از مقتضیات جهان شمول استخراج شود (شوارتز، ۱۹۹۲، ۱۹۹۴؛ شوارتز و ساگی، ۲۰۰۰؛ باردی و شوارتز، ۱۹۹۶).

ده ریخت انگیزشی ارزشها، ارزشهای بنیادی (شوارتز و باردی، ۱۹۹۷) یا به سادگی ارزشها (بونکه و شوارتز، ۱۹۹۷) نیز نامیده شده‌اند.

افزون بر این، تحلیلهای درون - فرهنگی ثابت کرده‌اند که ۴۵ ارزش منفرد از مجموع ۵۷ ماده ارزشی در همه فرهنگها واجد معانی هم‌ارزی هستند و زیر مجموعه‌ای متجانس و واجد اعتبار درونی را تشکیل می‌دهند که برای مشخص کردن ده ریخت ارزشی عمل می‌کنند.

نوآوری دیگر نظریه ارزش شوارتز (۱۹۹۲) در کنار استخراج مجموعه جامع ریخته‌های ارزشی، مشخص کردن روابط پویایی بین ریخته‌هاست که مرتبط کردن ارزشها را به گونه‌ای توحید یافته با متغیرهای دیگر، امکان‌پذیر می‌سازد. روابط پویایی تعارضی و توافقی بین ریخته‌های ارزشی به شکل الگوی دورانی - که فرض می‌شود نظامهای ارزشی را تشکیل می‌دهند - در شکل ۱، مجسم شده است. فرض منطقی این است که ریخته‌های ارزشی با هدفهای انگیزشی متوافق، بیشترین همبستگی مثبت را با یکدیگر دارند؛ این ریخته‌ها دارای استلزامهای رفتاری مشابهی هستند، و متقابلاً از یکدیگر حمایت می‌کنند، و در ساختار دورانی به صورت ریخته‌های هم‌جوار ظاهر می‌شوند. ریخته‌هایی که مبین هدفهای انگیزشی متعارض هستند، دارای کمترین همبستگی مثبت با یکدیگر

اعتباریابی شده است. این نظریه، نظریه ارزشی شوارتز (۱۹۹۲) است که شالوده نظری و روش‌شناختی تجربی پژوهش حاضر در قلمرو ارزشهای انسانی را تشکیل داده است.

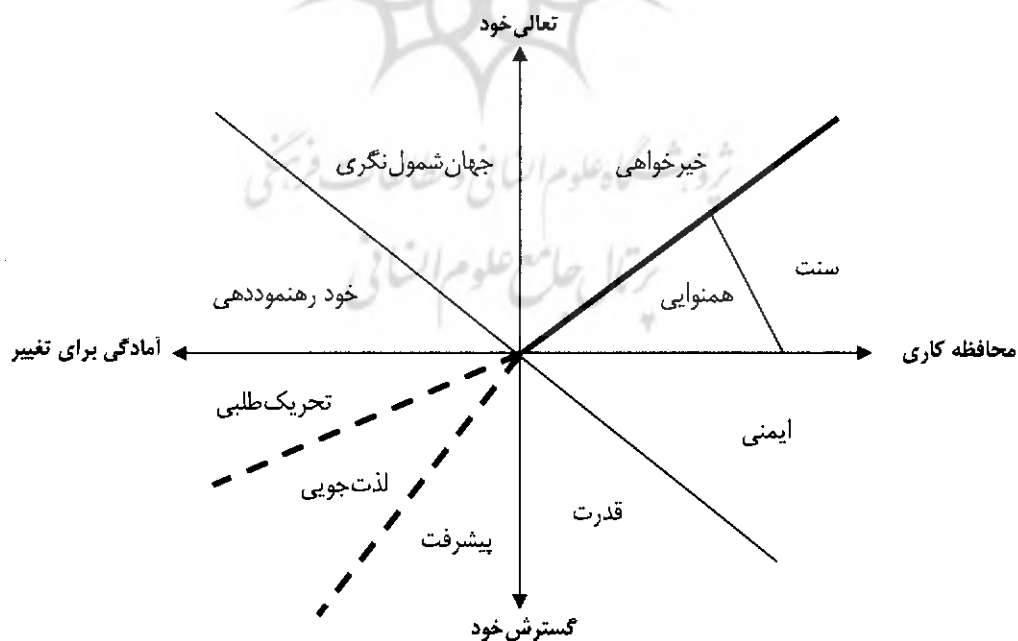
هدف اصلی پژوهش حاضر تعیین مشخصه‌های مقیاس سلسله مراتبی ارزشی و تمایزهای ناشی از اثر جنس و گرایش تحصیلی بر الگوی رتبه‌بندی و درجه اهمیت ارزشها در جوانان دانشجو است.

نظر به اینکه روی آورد نظری و روش‌شناختی این پژوهش مبتنی بر موضع‌گیریهایی شوارتز در نظریه خویش در باب محتوا و ساختار نظامهای ارزشی (شوارتز و بیلسکی، ۱۹۸۷ الف، ۱۹۹۰؛ شوارتز، ۱۹۹۲) است، در ادامه، رئوس نظریه شوارتز به اجمال بیان می‌شود.

شوارتز (۱۹۹۲) پس از اعمال برخی از تغییرات در مفهوم‌پردازی ارزشها از دیدگاه راکیچ (۱۹۷۳) و ابداع روش‌شناسی خویش در اندازه‌گیری ارزشها، نظریه ارزشهای انسانی بنیادی را تدوین کرد. این نظریه واجد دو مؤلفه هسته‌ای است. مؤلفه محتوایی این نظریه، مجموعه جامعی از ده سازه ارزشی - انگیزشی متمایز است (مانند قدرت، پیشرفت) که فرض بر این است که اعضای اغلب جوامع و فرهنگها آنها را بازشناسی می‌کنند. این سازه‌ها یا ریخته‌های ارزشی از تحلیل مقتضیات جهان - شمولی که همه افراد و گروهها باید با آنها مواجه شوند (یعنی: نیازهای افراد به منزله ارگانیزمهای زیست - شناختی، مقتضیات تعامل اجتماعی هماهنگ بین شخصی، و مقتضیات کنش‌وری مداوم گروهها و بقای آنها) استخراج شده‌اند. مؤلفه ساختاری نظریه ارزشی، روابط پویایی متقابل تعارضی و توافقی بین سازه‌ها یا ریخته‌های ارزشهاست که ساختار دورانی منسجم نظامهای ارزشی را تشکیل می‌دهد؛ بعلاوه، تعارضها و تجانسهای بین ارزشها در این ساختار توحید یافته، چهار ریخت ارزشی مرتبه بالاتر را که در امتداد دو بُعد عمود بر هم آرایش می‌یابند، به وجود می‌آورند. تحلیلهایی که در بیشتر از ۲۰۰ نمونه متعلق به بیشتر از ۶۰ کشور در سراسر جهان به انجام رسیده‌اند، جهان شمول بودن تقریبی ریخته‌های ارزشی انگیزشی و ساختار دورانی روابط بین آنها را تأیید

جدول ۱: ریخته‌های انگیزشی ارزشها (شوارتز، ۱۹۹۴؛ شوارتز و ساگی، ۲۰۰۰)

منابع	ارزشهای نمونه	ریخت: تعریف
تعامل، گروه	قدرت اجتماعی، اقتدار، ثروت.	قدرت: مقام و منزلت اجتماعی، مهار افراد و امکانات و تسلط بر آنها
تعامل، گروه	موافق، توانا، بلندمرتبه‌جو.	پیشرفت: موفقیت شخصی از خلال اثبات شایستگی در مطابقت با معیارهای اجتماعی
ارگانیزم	لذت، زندگی لذتبخش.	لذت‌جویی: لذت و ارضای جسمانی خود
ارگانیزم	متهور، زندگی متنوع، زندگی مهیج.	تحریک‌طلبی: تهییج، تازگی و چالش در زندگی
تعامل، ارگانیزم	خلاقیت، آزادی، استقلال.	خود رهنموددهی: فکر و عمل مستقل؛ انتخابگر، خلاق، کاوشگر
گروه، ارگانیزم	دارای وسعت نظر، خرد، عدالت اجتماعی.	جهان شمول‌نگری: تفاهم، قدرشناسی، اغماض و حفاظت از رفاه همه انسانها و حفاظت از طبیعت
ارگانیزم، تعامل، گروه	یاریگر، صادق، بخشنده.	خیرخواهی: حفظ و گسترش رفاه افرادی که با فرد تماس شخصی مداوم دارند
گروه	متواضع، پذیرش سهم خود از زندگی، مؤمن.	سنت: احترام، تعهد و پذیرش آداب و رسوم و عقایدی که فرهنگ سنتی یا مذهب بر فرد تکلیف می‌کنند
تعامل، گروه	فرمانبرداری، ادب، خود انضباطی.	همنوایی: خودداری از اعمال، تمایلات و برانگیختگیهایی که احتمال دارد دیگران را نارحت کنند یا آزار دهند و ناقض انتظارات یا هنجارهای اجتماعی باشند
ارگانیزم، تعامل، گروه	امنیت خانوادگی، امنیت ملی، نظم اجتماعی.	ایمنی: توازن و ثبات جامعه، ارتباطها و خود

شکل ۱: الگوی نظری شوارتز. الگوی روابط بین ریخته‌های انگیزشی ارزشها، ریخته‌های ارزشی مرتبه بالاتر و ابعاد ارزشی دو قطبی (نقل از شوارتز و ساگی، ۲۰۰۰)

رو به کاهش و تعارض رو به افزایش است. ملاحظه می‌شود که اگرچه این نظریه ارزش ده ریخت ارزشی را متمایز می‌کند، در ترازوی بنیادی‌تر فرض می‌شود که ارزشها پیوستاری از انگیزشهای مرتبط را تشکیل می‌دهند که

یا حتی همبستگی منفی هستند؛ این ریخته‌ها واجد استلزامهای رفتاری متعارض هستند، و در ساختار دورانی در جهت‌های مخالف یکدیگر قرار دارند. به این ترتیب، فاصله رو به تزايد در ترتیب دورانی، نشان‌دهنده توافق

ساختار دورانی معرف این پیوستار است.

تضادهای بین ریخته‌های ارزشی رقیب، در عین حال ساختاری دو بعدی را به وجود می‌آورند که در شکل ۱، ملاحظه می‌شود. این ابعاد دو بعدی عمود بر هم، مرکب از ریخته‌های ارزشی مرتبه بالاتری هستند که ریخته‌های معیار را ترکیب می‌کنند. نخستین بُعد، آمادگی برای تغییر در برابر محافظه‌کاری، ارزشهایی را که بر فکر و عمل مستقل خویش و طرفداری از تغییر تأکید می‌کنند (ریخته‌های خود رهنموددهی و تحریک‌طلبی)، در تضاد با ارزشهایی قرار می‌دهد که بر خود محدودکنندگی تبعیت‌جویانه، حراست از رسوم سنتی، و حفظ ثبات تأکید می‌کنند (ایمنی، هم‌نوایی، و سنت). بُعد دوم، گسترش خود در برابر تعالی خود، ارزشهایی را که بر پذیرش دیگران به منزله افراد برابر با خود و علاقه‌مندی به رفاه آنها تأکید دارند (جهان‌شمول‌نگری و خیرخواهی)، در تضاد با ارزشهایی قرار می‌دهد که بر پی‌گیری موفقیت شخصی خویش و سلطه بر دیگران تأکید می‌ورزند (قدرت و پیشرفت). ریخت لذت‌جویی نیز شامل عناصری از آمادگی برای تغییر و گسترش خود است (شوارتز، ۱۹۹۴؛ شوارتز و ساگیو، ۱۹۹۵).

براساس استنباط‌های به عمل آمده از چهارچوب مفهومی و با واری‌های یافته‌های پیشینه پژوهشی در گستره مسایل مورد بررسی، احتمال رؤیت پاره‌ای از جلوه‌های تجربی از روابط بین متغیرها برای پژوهش حاضر در نظر گرفته شد.

سلسله مراتب ارزشی جوانان: رتبه‌های بالا / رتبه‌های

پایین. در بررسی ترجیحات ارزشی در دو نمونه بزرگسالان و نوجوانان ایرانی (دلخمش و احمدی، ۱۳۸۱، ۱۳۸۴). یافته‌های روشنی از جابه‌جایی مراتب ارزشی در گذار از نوجوانی به بزرگسالی به دست آمده‌اند. در بزرگسالی در مقایسه با نوجوانی، رتبه‌های ارزشهای لذت‌جویی و تحریک‌طلبی به شدت پایین می‌آیند و به میزان قابل توجهی ارزشهای هم‌نوایی و جهان‌شمول‌نگری و در مراتب بعدی، ارزشهای سنت و قدرت بالا می‌روند. نتایج بررسیهای شوارتز (شوارتز، ملچ، لمان، برگس،

هریس و اونز، ۲۰۰۱؛ شوارتز، ۲۰۰۲) مؤید این نکته‌اند که سن بیشترین همبستگی مثبت را با ارزشهای محافظه‌کاری (سنت، هم‌نوایی، ایمنی) و تعالی خود (خیرخواهی، جهان‌شمولی‌نگری) و بیشترین همبستگی منفی را با ارزشهای آمادگی برای تغییر (خود رهنموددهی و تحریک‌طلبی) و گسترش خود (قدرت، پیشرفت) و لذت‌جویی دارد.

با ورود به دوره بزرگسالی، افراد به الگوهای مرسوم بیشتر متعهد می‌شوند و کمتر در معرض چالشهای تحریک‌آمیز قرار می‌گیرند (گن^۱، ۱۹۷۴، تیلر^۲ و شولر^۳، ۱۹۹۱ نقل از شوارتز و دیگران، ۲۰۰۱). هرچند در آغاز (جوانی) الزامهای مربوط به پیشرفت، حائز اهمیت هستند و جوانان ترغیب می‌شوند که با فداکردن ارزشهای ایمنی، هم‌نوایی، و سنت، ارزشهای پیشرفت و تحریک‌طلبی را پی بگیرند.

جوانان در نتیجه تجربه‌های دانشگاهی، عقلی‌نگرتر و به جامعه علاقه‌مند می‌شوند (بیدل، بنک، اسلاوینگز، ۱۹۹۰). تحصیلات با ارزشهای خود رهنموددهی بیشترین رابطه مثبت، و با ارزشهای هم‌نوایی، سنت، و ایمنی بیشترین رابطه منفی را دارند (کوهن و شولر، ۱۹۸۳؛ شوارتز و دیگران، ۲۰۰۱؛ شوارتز، ۲۰۰۲). بعلاوه، همبستگی تحصیلات با ارزشهای تحریک‌طلبی، لذت‌جویی، و پیشرفت نیز مثبت است.

در قیاس با ترجیحات ارزشی در دو نمونه ایرانی و با توجه به نتایج بررسیها در سطح بین‌المللی، و ویژگی دانشجو بودن در نمونه مورد بررسی، انتظار می‌رود، در مقیاس سلسله مراتبی ارزشهای جوانان، ارزشهای خود رهنموددهی و پیشرفت، در رتبه‌های بالاتر، و ارزشهای سنت و قدرت، در رتبه‌های پایین‌تری قرار گیرند.

سلسله مراتب ارزشی در مردان و زنان جوان: تشابه یا تفاوت در مراتب و درجه اهمیت ارزشها. با وجود بیش از یک قرن پژوهش، روانشناسان همچنان در خصوص تفاوت‌های روانشناختی پایدار و جهان‌شمول بین مردان و زنان، به یافته‌های متناقضی دست می‌یابند. برجسته‌ترین ابعاد مربوط به ارزش که زنان و مردان احتمالاً در باب

گیسون و شوارتز (۱۹۹۸)، مطابقت دارد، یعنی، عمده تفاوت‌های دو جنس، وابسته به تفاوت خصیصه‌های جمعیت‌نگاری است.

دورشدن از مفهوم سنتی زنانگی^۱، امروزه در جوامع صنعتی و برخی از کشورهای در حال توسعه، از آرمانهای زنانه به شمار می‌رود. فرصت تحصیلات دانشگاهی، ایفای نقش‌های حرفه‌ای، و تجربه زندگی زناشویی غیررسمی، دیگر خواسته‌های ناممکنی برای زنان نیستند، و تقلیل محدودیتها در شرایط زندگی زنان، دامنه رفتارهای جنسیت زوده را در آنها گسترش بخشیده است. هر چند ممکن است فرصتهای تجربه‌های تحصیلی، حرفه‌ای و زناشویی برای زنان و مردان متفاوت باشند، اما در گروه‌های اجتماعی‌ای که ارزشهای سنتی تضعیف شده باشند، تفاوت‌های ارزشی بین زنان و مردان کاهش می‌یابند.

در مطالعه یک نمونه بزرگسال ایرانی متشکل از کارمندان ستادی وزارتخانه‌ها (دلخمش و احمدی، ۱۳۸۱) سلسله مراتب ارزشی دو جنس به استثنای یک ریخت ارزشی (ریخت ارزشی سنت برای زنان در رتبه ششم و برای مردان در رتبه هفتم قرار داشت) در نه ریخت دیگر مشابه بود.

در بررسی ارزشهای نوجوانان ایرانی (دلخمش و احمدی، ۱۳۸۴)، دختران و پسران نوجوان ریخت‌های ارزشی را به گونه‌ای همسان رتبه‌بندی کردند. در تحلیل تفاوت میانگینها نیز تفاوت معنادار بین دو جنس که در تعامل با دیگر متغیرها نبود، منحصر به ریخت ارزشی خود رهنموددهی بود.

بدین ترتیب، در قیاس با ترجیحات ارزشی در دو نمونه ایرانی و با توجه به نتایج بررسیها در سطح بین‌المللی، می‌توان انتظار داشت، مردان و زنان جوان، ریخت‌های ارزشی را به گونه‌ای همسان رتبه‌بندی کنند. هر چند، با توجه به مغایرت‌های مشاهده شده در نتایج نمونه‌های ایرانی، نمی‌توان پیش‌بینی روشنی از احتمال تفاوت یا

آن تفاوت دارند، عبارت از جهت‌یابی اشتراکی^۱ (مثلاً، مهربان، موافق) در برابر جهت‌یابی ملیت‌گرا^۲ (مثلاً، ابزار^۳، بیانی^۴) (باکان^۵، ۱۹۹۶)، و جهت‌یابی بیانی شخص‌گرا^۶ در برابر جهت‌یابی ابزاری تکلیف‌گرا^۷ (پارسونز^۸ و باله^۹، ۱۹۹۵ نقل از پرنس - گیسون و شوارتز، ۱۹۹۸). فیدر، ۱۹۸۴، ۱۹۸۷ و باند، ۱۹۸۸ نیز، تفاوت ارزشی مردان و زنان را بر مبنای عاملیت / اشتراک تفسیر کردند.

شمار افزونی از یافته‌های پژوهشی بر تفاوت ترجیحات ارزشی در مردان و زنان صحه گذارده‌اند (از جمله مک‌کناتا و شنل، ۱۹۹۷؛ وو و دانگ، ۱۹۹۸؛ ولنسیا، ۲۰۰۱). در مقابل، دیگر یافته‌های پژوهشی بر تفاوت‌های دو جنس در ارزشها تأیید نکرده‌اند (از جمله، گلاور، ۱۹۹۱؛ سیمونز و پن، ۱۹۹۴؛ جانستن، ۱۹۹۵؛ رایبیز، ۱۹۹۸؛ امام اوغلو و آیگون، ۱۹۹۹).

به زعم نظر پرنس - گیسون و شوارتز (۱۹۹۸)، می‌توان انتظار داشت که فقط در موقعیتهای اجتماعی‌ای که در آنها فرصتهای رفتاری متفاوتی در دسترس مردان و زنان قرار داشته باشند و محدودیتهای متفاوتی بر آنها تحمیل شوند، سازش‌یافتگی و بیان ارزشی، برحسب جنس متفاوت باشند. چنین دیدگاهی انتظار تفاوت‌های جنسی مشروط در ترجیحات ارزشی را به وجود می‌آورد. ماهیت و اندازه این تفاوتها، به اندازه تفاوت در شرایط زندگی (مانند سن، تحصیلات، و پایگاه اجتماعی - اقتصادی) درون گروه‌های مردان و زنان و بین آنها، متفاوت خواهند بود.

در مجموع، پژوهشهای تجربی در باب جنس و ارزشها واجد تجانس نیستند و نتایج دو پهلوئی را به دست می‌دهند. احتمالاً خصیصه‌های جمعیت‌نگاری، بخش عمده‌ای از تفاوت‌های جنسی و نیز عدم‌تجانس یافته‌ها را تبیین می‌کنند. فیدر (۱۹۸۷) مشاهده کرد که تفاوت‌های جنسی در نمونه‌های همگن کمتر از نمونه‌های ناهمگن ابراز می‌شوند. این یافته با موضع‌گیری پرنس -

1. communal
2. agenic
3. instrumental

4. expressive
5. Bacan, D.
6. person-oriented

7. task-oriented
8. Partsons, T.
9. Bales, R.

10. femininity

روش

گروههای نمونه شامل ۶۰۰ دانشجو (۳۰۰ مرد و ۳۰۰ زن) بودند که از دانشجویانی که در سال تحصیلی ۸۲-۸۳ در دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران جنوب، مشغول به تحصیل بودند به نسبت مساوی از چهار دانشکده فنی، علوم انسانی، تربیت معلم، و مدیریت، در هشت زیر گروه ۷۵ نفری به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند.

ویژگیهای جمعیت‌شناختی گروه نمونه: دامنه سنی دانشجویان، ۱۸ تا ۲۷ سال (میانگین سنی برای دانشجویان مرد ۲۳ سال و برای دانشجویان زن ۲۲ سال)؛ درصد مجرد، در مردان دانشجو بیش از ۹۰٪ و در زنان دانشجو ۸۱٪؛ توزیع سال ورود به دانشگاه، سالهای ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۲ (حدود ۶۰٪ ورودی سالهای ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱)؛ دامنه رشته تحصیلی، ۲۰ رشته.

سلسله مراتب ارزشهای انسانی با به کار بستن زمینه‌یاب ارزشی شوارتز^{۱۱} (SVS) تعیین شد. شوارتز بر مبنای نظریه ارزش خویش (شوارتز و بیلسکی، ۱۹۸۷ الف، ۱۹۹۰؛ شوارتز، ۱۹۹۲)، ابزار اندازه‌گیری ارزشها را به نام فهرست ارزشی شوارتز^{۱۲} (SVI، شوارتز، ۱۹۹۲) که بعدها زمینه‌یاب ارزشی شوارتز (SVS)، شوارتز و راس، (۱۹۹۵) نامیده شد، تدوین کرده است.

نسخه اصلی SVS در شکل کنونی آن شامل ۵۷ ماده ارزشی منفرد (مثلاً، خرد، زندگی مهیج، امنیت خانوادگی) است که به گونه پیشینی برای مجسم کردن ده سازه ارزشی متمایز انگیزشی (و سازه احتمالی معنویت) انتخاب شده‌اند. در فهرست ارزشها در SVS، به دنبال هر یک از ارزشهای منفرد، یک عبارت تبیینی در پرانتز آورده شده است تا معنای آن تصریح و یا تدقیق شود [مثلاً، نظم/اجتماعی (ثبات جامعه)]. ارزشهای زمینه‌یاب ارزشی شوارتز در سطح دو مجموعه ارزشی قرار می‌گیرند: (۱) فهرست ارزشهای غایی (ارزشهای ۱ تا ۳۰) یا

تشابه در درجه اهمیت ریخته‌های ارزشی یا ارزشهای منفرد مردان و زنان دانشجو را مطرح کرد.

سلسله مراتب ارزشی در گرایشهای تحصیلی: تشابه یا تفاوت در مراتب و درجه اهمیت ارزشها. بسیاری از مطالعات نشان داده‌اند که ارزشهای دانشجویان با توجه به رشته تحصیلی آنها تفاوت دارند (دیویس^۱، ۱۹۶۴، آندرسن^۲ و وسترن^۳، ۱۹۶۹، ۱۹۷۰، فیدر^۴، ۱۹۷۰، تیسلت ویت^۵، ۱۹۷۳، فلدمن^۶ و وایلر^۷، ۱۹۷۶، آستین^۸، ۱۹۷۷، کارد^۹، ۱۹۷۷، داف^{۱۰} و کاتگرو^{۱۱}، ۱۹۸۲ نقل از بیدل و دیگران، ۱۹۹۰).

کلند (۱۹۹۷) در مقایسه دانشجویان رشته‌های تحصیلی متفاوت از حیث متغیرهای متعدد، دریافت که بیشترین مقدار واریانس تفاوت دانشجویان به ترجیحات ارزشی آنها اختصاص داشت. ملتون (۱۹۸۲) دریافت که دانشجویان مهندسی بیشتر از سایر رشته‌های تحصیلی به سوی محافظه‌کاری تمایل دارند، در عین حال به نظر نمی‌رسید که این تمایل پیامد تحصیل در رشته مهندسی باشد. میری و هلکاما (۲۰۰۱) در مطالعه ارزشهای دانشجویان دریافتند که دانشجویان بازرگانی برای ارزشهای قدرت و پیشرفت، دانشجویان علوم اجتماعی برای ارزشهای جهان‌شمول‌نگری، و دانشجویان فنی برای ارزشهای ایمنی ترجیحات بالاتری قایل هستند.

اما، از خلال مطالعه تفاوت‌های بین فرهنگی دانشجویان (برای نمونه، آیگون و امام اوغلو، ۲۰۰۲؛ رینولدز، ۱۹۸۴؛ وو، ۱۹۹۶؛ شکوهی و چمبلیس، ۱۹۹۶؛ فیدر، ۱۹۹۸) مشاهده می‌شود که در ترجیحات ارزشی دانشجویان کشورهای مختلف، تفاوت‌های بین فرهنگی قابل ملاحظه‌ای وجود دارند. این یافته‌ها، با توجه به تعیین‌کننده‌های ویژه اجتماعی - اقتصادی انتخاب رشته تحصیلی برای متقاضیان ورود به آموزش عالی در کشور ایران، تخمین تفاوت‌های محتمل در آرایش سلسله مراتب ارزشهای دانشجویان گرایشهای متفاوت تحصیلی را نامیسر می‌سازد.

1. Davis, J. A.
2. Anderson, D. S.
3. Western, J. S.

4. Thistlethwaite, D. L.
5. Feldman, K. A.
6. Weiler, J.

7. Astin, A. W.
8. Card, J. J.
9. Duff, A.

10. Cotgrove, S.
11. Schwartz Value Survey (SVS)
12. Schwartz Value Inventory (SVI)

* در پژوهش حاضر، ماده ارزشی «عرق ملی» به عنوان ارزش ۵۸ به «زمینه‌یاب ارزشی شوارتز» افزوده شده است.

ساختار ارزشها را در حد وسیعی مورد تأیید قرار داده‌اند. در خصوص اعتمادپذیری SVS، به بیان اشمیت، شوارتز، اشتیر و اشمیت (۱۹۹۳) با ترکیب ارزشهای منفردی که هدف هر ریخت ارزشی را بیان می‌کنند، می‌توان مستنداً شاخصهای اعتمادپذیری را در باب ارجحیتی که به هر ریخت ارزشی نسبت داده می‌شود، استخراج کرد. در مطالعه اشمیت و دیگران (۱۹۹۳) اعتبار SVS، از خلال به کار بستن روش باز آزمون تأیید شد.

به گونه‌ای مشابه، قابلیت اعتبار SVS در یک نمونه ایرانی (مشمول بر ۱۲۰ دانشجوی دختر و پسر) از طریق روش باز آزمون به فاصله دو هفته مورد تأیید قرار گرفت (دلخموش و احمدی، ۱۳۸۱). ضرایب به دست آمده حاکی از قابلیت اعتبار شایان توجه ریختهای ارزشی است (ایمنی ۰/۷۸۳، قدرت ۰/۸۶۵، پیشرفت ۰/۸۲۶، لذت‌جویی ۰/۸۶۱، تحریک‌طلبی ۰/۸۱۱، خود رهنموددهی ۰/۷۸۳، جهان‌شمولی نگری ۰/۸۱۳، خیرخواهی ۰/۷۸۵، سنت ۰/۸۰۳، هم‌نواپی ۰/۷۶۷).

روی‌آورد آماری پژوهش، برای تحلیل ساختاری و منظومه‌های محتوایی ارزشها، فن تحلیل کوچکترین فضا^۱ (SSA) است که از جمله فنون مقیاس‌سازی چند بعدی نامتربیک برای تحلیل ساختارهای داده‌های واجد مشابهت است (برای آشنایی با زیربنای نظری فن تحلیل کوچکترین فضا، ر. ک. دلخموش، ۱۳۸۴).

یافته‌ها

به منظور انعکاس سلسله مراتب ارزشی دانشجویان، آماره‌های متداول توصیفی در باب ریختهای ارزشی و ارزشهای منفرد ارائه شده‌اند. در جدول ۲، میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های دانشجویان در ریختهای ارزشی آورده شده است.

همانطور که در جدول ۲ می‌توان مشاهده کرد، ریختهای ارزشی پیشرفت، ایمنی، خود رهنموددهی و خیرخواهی به ترتیب بالاترین (۴/۷۶، ۴/۵۶، ۴/۴۷ و ۴/۴۲) و ریختهای ارزشی تحریک‌طلبی، سنت، قدرت و لذت‌جویی به ترتیب پایینترین (۳/۱۶، ۳/۲۶، ۳/۵۶ و

هدفهای غایی (غایت وجود) است که به شکل اسم ارائه می‌شوند، مانند: فرمانبرداری. (۲) فهرست ارزشهای ابزاری (ارزشهای ۳۱ تا ۵۷) یا هدفهای ابزاری (شکلهای رفتار) را در بر می‌گیرد که به شکل صفت ارائه می‌شوند، مانند: فرمانبردار.

بر اساس نظریه تجدید نظر شده شوارتز (۱۹۹۲)، این ۵۷ ارزش در ده ریخت انگیزشی مفروض که ترجیحات ارزشی را شکل می‌دهند، طبقه‌بندی می‌شوند. برای هر ریخت انگیزشی، هم ارزشهای غایی و هم ارزشهای ابزاری منفردی که معرف آن ریخت هستند، انتخاب شده‌اند. نظریه شوارتز در شکل کنونی خود ده ریخت ارزشی را شناسایی کرده است که از حیث انگیزشی متمایز هستند و در فرهنگهای مختلف بازشناسی شده‌اند و ترجیحات ارزشی را شکل می‌دهند؛ در جدول ۱ ریختهای انگیزشی و معانی آنها برحسب هدفها و ارزشهای منفردی که معرف آنها هستند، نشان داده شده‌اند.

زمینه‌یاب ارزشی شوارتز (SVS) در دو صفحه (دو فهرست ارزشها) تهیه شده و به چاپ رسیده است. محدودیت زمانی برای پاسخ به آن وجود ندارد و می‌تواند به صورت فردی و گروهی اجرا شود. در این پرسشنامه تکلیف آزمودنی این است که درجه اهمیت را که هر ارزش «به منزله یک اصل راهنما در زندگی من دارد»، در مقیاس ۹ درجه‌ای (۱-، ۰، ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷) درجه‌بندی کند: (۱-) مخالف ارزشهای من، (۰) بی‌اهمیت و (۷) عالیترین درجه اهمیت.

به منظور آزمون جهان‌شمول بودن ریختهای ارزشی و روابط پویایی بین آنها، اعتبار نظریه ارزش و زمینه‌یاب ارزشی شوارتز (SVS) در دامنه وسیعی از فرهنگها، در نمونه‌هایی که از لحاظ عوامل فرهنگی و منطقه جغرافیایی واجد حداکثر گوناگونی هستند، به تأیید رسیده است (شوارتز و بیلسکی، ۱۹۸۷ الف و ۱۹۸۷ ب، ۱۹۹۰؛ شوارتز، ۱۹۹۲، ۱۹۹۴؛ بورگس و دیگران، ۱۹۹۴؛ شوارتز و ساگیو، ۱۹۹۵؛ باردی و شوارتز، ۱۹۹۶؛ شوارتز و باردی، ۲۰۰۰، ۲۰۰۱). یافته‌های پژوهشی در نمونه‌های ایرانی (دلخموش و احمدی، ۱۳۸۱، ۱۳۸۴) اعتبار الگوی نظری معنا و

جدول ۲: میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های دانشجویان در ده ریخت ارزی (تعداد نمونه: ۶۰۰ نفر)

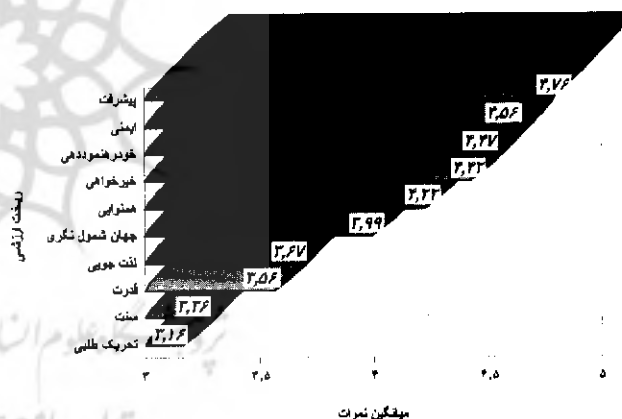
آماره	ریختهای ارزی									
	پیشرفت	ایمنی	خود رهنموددهی	خیر خواهی	همنوایی	جهان شمول نگری	لذت جویی	قدرت	سنت	تحریک طلبی
میانگین	۴/۷۶	۴/۵۶	۴/۴۷	۴/۴۲	۴/۲۲	۳/۹۹	۳/۶۷	۳/۵۶	۳/۲۶	۳/۱۶
انحراف استاندارد	۰/۸۷	۰/۸۸	۰/۸۸	۱/۰۵	۱/۰۸	۰/۹۱	۱/۶۸	۱/۴۲	۱/۳۳	۱/۵۶

طبیعت، قدرت اجتماعی و زندگی مهیج به ترتیب چهار میانگین پایینتر (۲/۵۸، ۲/۸۷، ۳/۱۰ و ۳/۲۳) در ارزشهای غایی دانشجویان هستند. در ارزشهای ابزاری، مستقل، تندرست، موفق و صادق به ترتیب بالاترین میانگینها (۵/۲۸، ۵/۲۶، ۵/۱۱ و ۵/۱۱) و پذیرش سهم خود از زندگی، متهور، حفاظت از محیط زیست و خوشگذران به ترتیب پایینترین میانگینها (۲/۴۰، ۲/۵۹، ۳/۰۳ و ۳/۴۳) در ترجیحات ارزی دانشجویان هستند.

به منظور مقایسه نتایج دو جنس در سلسله مراتب ارزی، میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های دانشجویان مرد و زن در ریختهای ارزی در جدول ۳ ارائه شده است. میانگین نمره‌های مندرج در جدول مبین آن است که تفاوتی در اولویتهای ارزی دو جنس وجود دارند. در حالی که پیشرفت، بالاترین ارزش برای هر دو جنس است، خود رهنموددهی در سلسله مراتب ارزشهای دو جنس، برای مردان در رتبه دوم و برای زنان در رتبه چهارم قرار دارد. برای زنان ارزشهای ایمنی و خیرخواهی به ترتیب در رتبه‌های دوم و سوم، و برای مردان در رتبه‌های سوم و چهارم قرار دارند. اولویتهای ارزی دو جنس در ارزشهای دیگر همسان است.

همچنین تفاوت میانگین نمره‌های ریختهای ارزی در مردان و زنان دانشجویان، در بالاترین حد، مربوط به ارزشهای خیرخواهی (۰/۴۰؛ میانگین بالاتر زنان) و در پایینترین حد مربوط به ارزشهای تحریک طلبی (۰/۰۵) است.

در نمودار ۱ سلسله مراتب ترجیحات ارزی دانشجویان منعکس شده است.

نمودار ۱: میانگین نمره‌های دانشجویان مرد و زن ایرانی در ده ریخت ارزی

همچنین نمره‌های انحراف استاندارد ریختهای ارزی نشان می‌دهند که دانشجویان در ارزشهای پیشرفت، ایمنی، خود رهنموددهی و جهان شمول نگری به ترتیب کمترین (۰/۸۷، ۰/۸۸، ۰/۸۸ و ۰/۹۱) و ارزشهای لذت جویی، تحریک طلبی، قدرت و سنت به ترتیب بالاترین (۱/۶۸، ۱/۵۶، ۱/۴۲ و ۱/۳۳) میزان پراکندگی را در درجه بندی ارزشها دارند.

نتایج دانشجویان در ارزشهای منفرد نشان می‌دهند که امنیت خانوادگی، معنابخشیدن به زندگی، آزادی و احترام به خود به ترتیب چهار میانگین بالاتر (۵/۴۱، ۵/۴۰، ۵/۱۴ و ۴/۹۷) و احترام به سنت، یگانگی با

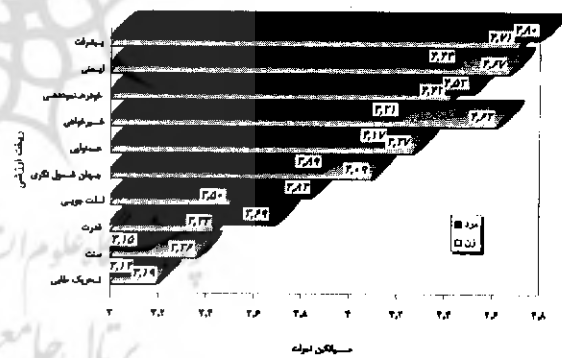
جدول ۳: میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های دانشجویان مرد و زن در ده ریخت ارزشی
(تعداد نمونه: در هر جنس ۳۰۰ نفر)

نمره	جنس	ریختهای ارزشی									
		پیشرفت	ایمنی	خود رهنموددهی	خیر خوبی	همنوی	جهان شمول نگری	لذت جویی	قدرت	سنت	تحریک طلبی
میانگین	مرد	۴/۸۰	۴/۴۴	۴/۵۲	۴/۲۱	۴/۱۷	۳/۸۹	۳/۸۴	۳/۶۹	۳/۱۵	۶/۱۴
	زن	۴/۷۱	۴/۶۷	۴/۴۲	۴/۶۲	۴/۲۷	۴/۰۹	۳/۵۰	۳/۴۳	۳/۳۶	۳/۱۹
انحراف استاندارد	مرد	۰/۸۹	۰/۸۹	۰/۹۵	۱/۱۷	۱/۱۳	۰/۹۸	۱/۷۲	۱/۳۹	۱/۴۷	۱/۶۸
	زن	۰/۸۵	۰/۸۵	۰/۸۱	۰/۸۷	۱/۰۳	۰/۸۴	۱/۶۲	۱/۴۴	۱/۱۷	۱/۴۴

کرده‌اند.

در نمودار ۲ سلسله مراتب ترجیحات ارزشی دانشجویان مرد و زن منعکس شده است.

نتایج ترجیحات ارزشی دانشجویان چهار دانشکده فنی، علوم انسانی، تربیت معلم و مدیریت در جدول ۴ آورده شده‌اند. میانگینهای نمره‌های مندرج در جدول بیانگر نکات زیر است:

نمودار ۲: میانگین نمره‌های دانشجویان ایرانی در ده ریخت ارزشی (به تفکیک جنس)

به استثنای دانشکده تربیت معلم، در سایر دانشکده‌ها ارزشهای پیشرفت اولویت نخست است. برای دانشجویان دانشکده تربیت معلم ارزشهای ایمنی مهمترین ریخت ارزشی تلقی می‌شوند. ارزشهای ایمنی برای دانشجویان دانشکده فنی اولویت سوم و برای دانشجویان دانشکده علوم انسانی تا رتبه چهارم کاهش یافته است. ارزشهای خود رهنموددهی اولویت دوم برای دانشجویان دانشکده‌های فنی و علوم انسانی است در حالی که این در مقابل ارزشها برای دانشجویان دانشکده مدیریت در رتبه چهارم قرار گرفته است. تفاوت دیگر مربوط به ریخت ارزشی جهان شمول نگری است. ارزشهای جهان شمول نگری برای دانشجویان دانشکده فنی در اولویت پنجم و برای دانشکده تربیت معلم در اولویت هفتم قرار دارد. و بالاخره این که، ارزشهای لذت جویی برای دانشجویان تربیت معلم در رتبه ششم، اما برای دانشجویان دانشکده‌های علوم انسانی و مدیریت در رتبه هشتم اهمیت قرار دارد.

نتایج دو جنس در ارزشهای منفرد حاکی از آن است که در ارزشهای غایی، چهار اولویت نخست دو جنس مربوط به ارزشهای مشابه (امنیت خانوادگی، معنابخشیدن به زندگی، آزادی و احترام به خود) است، با این تفاوت که برای مردان امنیت خانوادگی و برای زنان معنا بخشیدن به زندگی مهمترین ارزش غایی تلقی می‌شود. در ارزشهای ابزاری، چهار اولویت ارزشی نخست برای مردان به ترتیب، ارزشهای مستقل، تندرست، موفق و توانا است و زنان به ترتیب ارزشهای صادق، تندرست، مستقل و مسؤولیت‌پذیر را اولویتهای نخست معرفی

جدول ۴: میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های دانشجویان چهار دانشکده در ده ریخت ارزشی
(تعداد نمونه: در هر دانشکده ۱۵۰ نفر)

نمره	دانشکده	ریختهای ارزشی									
		پیشرفت	تاریخ	معمول	پیشرفت	تاریخ	معمول	پیشرفت	تاریخ	معمول	پیشرفت
میانگین	فنی	۴/۹۳	۴/۵۲	۴/۶۶	۴/۴۹	۴/۱۳	۴/۱۵	۲/۶۰	۳/۲۹	۳/۲۸	۲/۸۸
	علوم انسانی	۴/۷۶	۴/۳۵	۴/۳۹	۴/۳۹	۴/۱۷	۳/۹۶	۳/۵۱	۳/۶۸	۳/۱۵	۳/۲۵
	تربیت معلم	۴/۶۷	۴/۷۹	۴/۴۸	۴/۳۷	۴/۲۹	۳/۹۹	۴/۰۱	۳/۶۴	۲/۳۱	۳/۴۲
	مدیریت	۴/۶۶	۴/۵۷	۴/۳۵	۴/۴۱	۴/۳۰	۳/۸۴	۳/۵۵	۳/۶۴	۳/۲۹	۳/۱۰
انحراف استاندارد	فنی	۰/۸۱	۰/۸۸	۰/۸۹	۰/۹۸	۱/۰۶	۰/۹۳	۱/۶۱	۱/۵۱	۱/۳۶	۱/۴۵
	علوم انسانی	۰/۸۹	۰/۸۴	۰/۹۰	۱/۰۶	۱/۰۸	۰/۸۷	۱/۸۷	۱/۳۰	۱/۲۵	۱/۶۸
	تربیت معلم	۰/۸۳	۰/۸۲	۰/۸۹	۱/۰۷	۱/۰۹	۰/۹۱	۱/۶۲	۱/۴۰	۱/۳۳	۱/۵۶
	مدیریت	۰/۹۳	۰/۹۲	۰/۸۳	۱/۱۰	۱/۰۹	۰/۹۳	۱/۵۶	۱/۴۴	۱/۴۰	۱/۵۳

بالاتری نسبت به مردان دانشجو در ریختهای ارزشی خیرخواهی، ایمنی و جهان‌شمول نگری به دست آورده‌اند. در مقابل مردان دانشجو میانگینهای بالاتری نسبت به زنان دانشجو در ریختهای ارزشی لذت‌جویی و قدرت کسب کرده‌اند.

تفاوت میانگین نمره‌های دانشجویان دانشکده در چهار ریخت ارزشی است. دانشجویان دانشکده تربیت معلم در ارزشهای ایمنی ($F = ۶/۶۰, \alpha = ۰/۰۰۰$) و تحریک‌طلبی ($F = ۳/۲۲, \alpha = ۰/۰۲۲$) نسبت به دانشجویان سایر دانشکده‌ها میانگینهای بالاتری به دست آورده‌اند و دانشجویان دانشکده فنی در ارزشهای خود رهنموددهی ($F = ۳/۷۵, \alpha = ۰/۰۱۱$) و جهان‌شمولی‌نگری ($F = ۳/۰۶, \alpha = ۰/۰۲۸$) نسبت به سایر دانشکده‌ها میانگینهای بالاتری احراز کرده‌اند.

همچنین تحلیل اثر تعاملی جنس و دانشکده، حاکی از آن است که گروههای دانشجویی مرد و زن در چهار دانشکده در ریختهای ارزشی پیشرفت، ایمنی، همنوایی و تحریک‌طلبی ترجیحات متفاوتی دارند. مردان دانشکده‌های فنی و علوم انسانی در ارزشهای پیشرفت ($F = ۴/۱۴$ ، $\alpha = ۰/۰۰۶$)، زنان دانشکده تربیت معلم در ارزشهای ایمنی ($F = ۳/۵۰$ ، $\alpha = ۰/۰۱۵$)، زنان دانشکده مدیریت

همچنین تفاوت میانگین نمره‌های ریختهای ارزشی در بین دانشکده‌ها، در بالاترین حد مربوط به ارزشهای تحریک‌طلبی، لذت‌جویی و ایمنی ($۰/۵۴$ ، $۰/۵۰$ و ۴۴ ؛ میانگین بالاتر دانشکده تربیت معلم) و در پایین‌ترین حد مربوط به ارزشهای خیرخواهی ($۰/۱۲$) است.

به منظور انعکاس تفاوت گروهها در ترجیحات ارزشی، بررسیهای تحلیلی به عمل آمد. در جدول ۵ تفاوت حاصل از اثر جنس و دانشکده در ترجیحات ارزشی دانشجویان، از خلال اجرای تحلیل واریانس چند متغیری برجسته شده است.

همانطور که نتایج جدول ۵ نشان می‌دهند، F مشاهده شده در سطح هر دو اثر اصلی جنس و دانشکده و اثر تعاملی (جنس $\times$ دانشکده) معنادار است (احتمال خطا $< ۰/۰۰۱$). بدین ترتیب جنس و دانشکده و تعامل آنها در آرایش ترجیحات ارزشی دانشجویان مؤثرند. نتایج آزمونهای تک متغیری، مبین آن است که دانشجویان مرد و زن در ریختهای ارزشی خیرخواهی ($F = ۲۲/۶۳, \alpha = ۰/۰۰۰$) / ایمنی ($F = ۱۰/۸۸, \alpha = ۰/۰۰۱$)، جهان‌شمول نگری ($F = ۷/۲۸, \alpha = ۰/۰۰۷$)، لذت‌جویی ($F = ۶/۰۳, \alpha = ۰/۰۱۴$) و قدرت ($F = ۴/۹۴, \alpha = ۰/۰۲۷$) ترجیحات متفاوتی دارند. زنان دانشجو میانگینهای

جدول ۵: نتایج تحلیل واریانس چند متغیری برای مقایسه ده ریخت ارزشی براساس اثرهای اصلی و تعاملی جنس و دانشکده (تعداد نمونه: ۶۰۰ نفر)

آزمون چندمتغری (میلانی)

نوع	میلانی	اثری	خودرئیس‌مداری	غیرعقلی	مستوری	چهارم‌سال‌نگری	لغت‌مندی	لغوت	سنت	توصیف‌گویی
جنس	مجموع مجاورها	۱۲۰	۱۲۶	۱۲۳۰	۱۲۸	۶۱۰۲	۱۶۱۶۷	۹۸۸	۶۱۶۶	-۰/۲۳
	F	۱/۶۲	۱/۸۰	۲۲/۶۲	۱/۲۸	۷/۳۸	۶/۰۳	۲۸۲	۲/۲۶	-۰/۱۹
	مستوری	۰/۲۰۲	۰/۰۰۱	۰/۱۸۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
دانشکده	مجموع مجاورها	۱۲/۳۳	۸/۶۹	۱/۳۰	۲/۱۸	۷/۳۹	۲۲/۰۵	۱۲/۹۲	۲/۳۲	۲۲/۱۹
	F	۲/۱۱	۲/۷۵	۰/۲۰	۰/۸۲	۲/۰۶	۲/۸۰	۲/۳۹	۰/۳۵	۲/۲۲
	مستوری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
جنس و دانشکده	مجموع مجاورها	۹/۱۶	۷/۶۵	۱/۲۸	۲/۱۵	۱۰/۸۲	۲/۱۷	۷/۰۲	۶/۱۸	۲۰/۱۵۲
	F	۲/۱۳	۲/۵۰	۰/۶۰	۰/۶۲	۲/۱۵	۱/۳۰	۰/۸۵	۱/۳۶	۲/۸۵
	مستوری	۰/۰۰۶	۰/۰۱۵	۰/۶۱۸	۰/۵۲۲	۰/۰۳۳	۰/۰۲۵	۰/۲۶۸	۰/۲۸۸	۰/۰۲۲

آزمون تک متغری

رشته‌های ارزشی

میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین
میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین
میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین
میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین
میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین	میلانین بالاتر	میلانین پایین

جدول ۶: نتایج آزمون U مان - ویتنی برای مقایسه دو گروه دانشجویان مرد و زن در ارزشهای منفرد (غایی و ابزاری) (تعداد: در هر جنس ۳۰۰ نفر)

ارزش	U	Z	مستوری	میلانین بالاتر	ارزش	U	Z	مستوری	میلانین پایین
انیت خلودگی	۲۰۱۸۹/۰۰	-۲/۳۲	-۰/۱۹	ز	مسئله	۳۲۰۸۷/۰۰	-۰/۸۲	-۰/۳۵	م
میلانین به زندگی	۲۸۸۵۵/۵۰	-۰/۰۳	-۰/۰۳	ز	تدریس	۴۰۲۸۵/۰۰	-۰/۲۲	-۰/۳۳	ز
آزادی	۳۳۵۳۵/۵۰	-۰/۰۷	-۰/۳۳	ز	موفق	۳۳۵۵۵/۰۰	-۰/۰۲	-۰/۸۲	ز
احرام به خود	۲۰۶۳۳/۵۰	-۲/۱۱	-۰/۲۵	ز	مخاطب	۳۳۶۲۵/۰۰	-۲/۲۸	-۰/۰۰	ز
عفت اجتنام	۳۳۰۰۰/۰۰	-۱/۸۱	-۳/۴۶	ز	مسئولیت‌پذیری	۳۳۲۲۵/۰۰	-۲/۲۴	-۰/۰۰	ز
تخصص اجتنام	۲۸۵۲۰/۰۰	-۳/۱۱	-۰/۰۲	ز	انتخاب شخص حقیقی خود	۳۳۲۶۰/۰۰	-۰/۲۶	-۰/۵۰	ز
لغو کردن خود	۲۶۱۰۷/۵۰	-۲/۲۶	-۰/۰۰	ز	میلانین	۳۳۲۰۰/۰۰	-۰/۸۵	-۰/۳۶	ز
انیم	۳۳۳۶۲/۰۰	-۰/۶۰	-۱/۵۰	ز	خطا و جهل محوس خود	۳۳۱۹۱/۰۰	-۰/۵۳	-۰/۹۳	م
عشق کامل	۳۳۶۸۱/۰۰	-۳/۳۹	-۰/۰۰	ز	توقا	۴۰۸۲۶/۵۰	-۲/۰۲	-۰/۳۳	م
برابری	۲۱۰۳۱/۰۰	-۱/۸۰	-۰/۵۲	ز	احرام به والدین و بزرگترها	۳۳۱۹۵/۰۰	-۰/۳۷	-۰/۰۸	ز
جبران معنای دیگران	۲۱۹۰۲/۵۰	-۱/۳۹	-۰/۲۲	ز	پاکیزه	۴۱۶۸۵/۰۰	-۱/۵۶	-۰/۱۸	ز
دوستی واقعی	۳۲۰۶۲/۵۰	-۱/۳۱	-۱/۵۹	م	وفا	۳۳۲۸۲/۰۰	-۲/۳۰	-۰/۲۲	م
زندگی معنوی	۳۶۵۰۲/۵۰	-۲/۶۰	-۰/۰۹	ز	احرام به والدین و بزرگترها	۳۳۲۲۵/۰۰	-۰/۶۵	-۰/۵۷	م
خلایف	۳۹۲۸۱/۰۰	-۲/۳۸	-۰/۰۱	م	مستند	۳۳۲۰۰/۰۰	-۰/۱۲	-۰/۰۵	م
لغو	۴۱۲۵۵/۰۰	-۱/۳۹	-۰/۲۲	م	پاکیزه	۳۳۱۹۵/۰۰	-۰/۶۰	-۰/۱۰	م
تفکر اجتنام	۲۰۹۰۵/۵۰	-۱/۳۶	-۰/۵۰	م	بهداشه	۳۳۱۹۵/۰۰	-۰/۶۰	-۰/۱۰	م
خود گفتاری	۳۳۱۲۳/۰۰	-۲/۳۵	-۰/۰۱	ز	زندگی لذت‌بخش	۳۳۱۹۵/۰۰	-۰/۶۵	-۰/۰۸	م
لغو	۳۳۸۶۶/۵۰	-۰/۵۴	-۰/۵۸	م	باریکه	۴۱۸۳۵/۰۰	-۱/۵۱	-۰/۲۱	ز
فکر	۳۹۰۳۲/۰۰	-۲/۸۳	-۰/۰۵	م	مخاطب	۳۳۱۲۳/۰۰	-۲/۲۶	-۰/۰۱	ز
صلح جهانی	۳۳۸۶۶/۵۰	-۰/۵۴	-۰/۵۸	م	کتابخانه	۴۱۸۳۵/۰۰	-۱/۵۱	-۰/۲۱	ز
زندگی متوجه	۴۰۶۵۰/۵۰	-۲/۰۸	-۰/۳۸	ز	فرای وسع‌نگر	۳۳۵۶۶/۰۰	-۰/۶۸	-۰/۳۶	م
انیت ملی	۳۳۱۸۰/۵۰	-۰/۰۶	-۰/۰۰	م	فرمانبردار	۳۳۶۱۹/۵۰	-۰/۷۸	-۰/۸۵	م
حق ملی	۳۳۲۲۰/۵۰	-۲/۱۲	-۰/۰۰	م	مؤمن	۳۱۹۰۲/۵۰	-۱/۸۶	-۰/۶۲	م
حق ملی‌نگار	۳۳۳۲۲/۵۰	-۲/۱۲	-۰/۰۰	م	توسعه‌گرا	۳۱۸۱۸/۵۰	-۱/۵۲	-۰/۲۹	م
جهان‌گرا	۳۳۸۲۵/۵۰	-۱/۰۴	-۰/۳۰	ز	مطالعات از محیط زیست	۳۳۲۱۹/۵۰	-۱/۱۰	-۰/۲۰	م
تفکر	۳۸۰۳۲/۵۰	-۲/۳۰	-۰/۰۱	م	مجهور	۳۳۲۱۹/۵۰	-۰/۰۴	-۰/۳۲	م
زندگی معجز	۳۳۱۲۳/۰۰	-۰/۸۰	-۰/۳۱	م	پایبند سهم خود از زندگی	۳۱۶۰۷/۰۰	-۱/۶۳	-۰/۰۴	م
قدرت اجتنام	۳۳۳۶۹/۵۰	-۱/۲۵	-۰/۲۱	م					
پاکیزگی با طبیعت	۳۳۰۰۰/۰۰	-۱/۳۰	-۰/۹۵	م					
احرام به سنت	۳۱۶۲۰/۰۰	-۱/۶۱	-۰/۱۷	م					

میلانین بالاتر در گروه مردان
میلانین پایین در گروه زنان

بحث و تفسیر

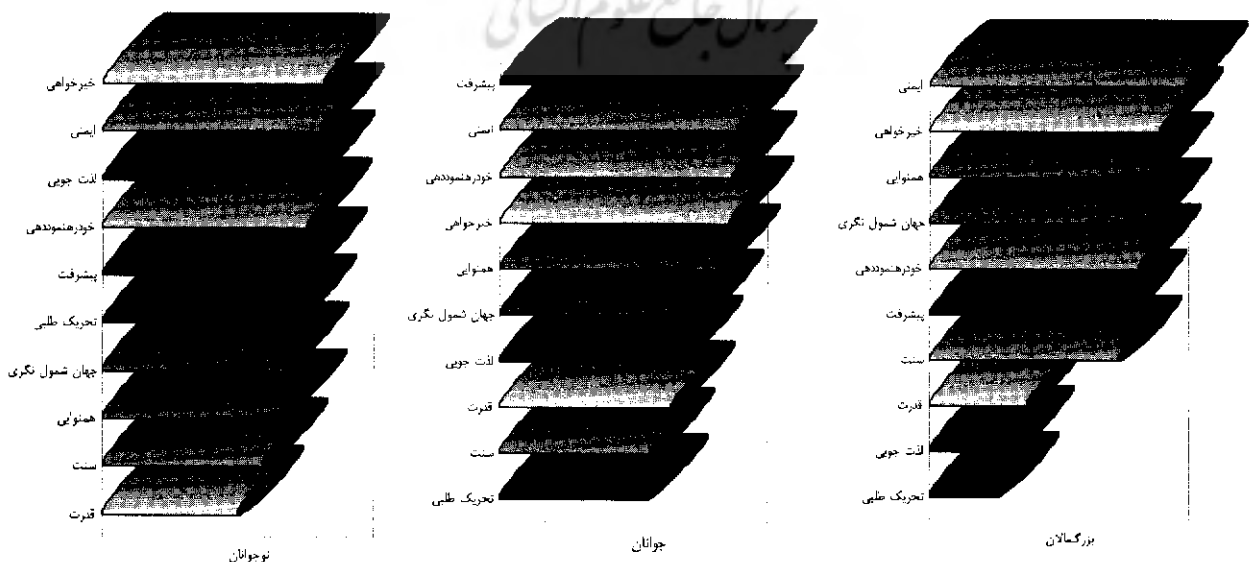
پژوهش حاضر نشان داد که :

● سلسله مراتب ارزشی جوانان دانشجوی، همچنان که فرض شده بود، انعکاس اهمیت ارزشها در خلال گذار از نوجوانی به بزرگسالی است (نمودار ۳). افزایش تدریجی رتبه ریخته‌های هم‌نواپی و جهان‌شمول‌نگری و کاهش تدریجی رتبه ریخت لذت‌جویی، و قرار گرفتن این سه ارزش در رتبه‌های میانی، در حد فاصل نوجوانی تا بزرگسالی، با درجه‌بندی اهمیت ارزشها در سایر نمونه‌های دانشجویی در فرهنگهای دیگر (سوارتز، ۲۰۰۲)، صرفاً از حیث رتبه ریخت جهان‌شمول‌نگری (که در نتایج بین‌المللی در رتبه بالاتری قرار می‌گیرد) متفاوت است. ارتقای رتبه‌های خود رهنموددهی، پیشرفت و قدرت، و تنزل رتبه‌های تحریک‌طلبی و خیرخواهی، و حفظ رتبه‌های ایمنی (در بالا) و سنت (در پایین) در جوانی نسبت به نوجوانی، به استثنای رتبه‌های سنت و خود رهنموددهی که با سلسله مراتب ارزشها در فرهنگهای دیگر مطابقت دارند، در سایر ریخته‌های ارزشی بحث‌انگیزند.

نزول رتبه تحریک‌طلبی در جوانی نسبت به نوجوانی، با روند تقلیل مشروعیت بخشیدن به ارضای نیاز به دست‌یافتن به برپایی با افزایش سن، توجیه می‌شود، اما

سقوط آن تا رتبه دهم، در حالی که قدرت در رتبه هشتم قرار گرفته است، با سلسله مراتب ارزشی همه - فرهنگی مشاهده شده، مطابقت ندارد. ایمنی برای جوانان در زمره مهمترین ارزشهاست (رتبه دوم). شدت اهمیت این ارزش برای جوانان که باید در پی ایجاد تغییر در وضع موجود باشند، نامتعارف است. پیشرفت برای جوانان دانشجوی مهمترین ارزش (رتبه اول) بوده است. هرچند الزامهای مربوط به پیشرفت، با توجه به شرایط دانشجوی بودن گروه نمونه، در ارتقای رتبه این ارزش مؤثر بوده است، اما حد اهمیت این ارزش، بیانگر تأثیر عواملی گسترده‌تر از شرایط دانشجویی است. نزول رتبه خیرخواهی تا رتبه چهارم نیز نامنتظر بوده است. انتظار می‌رود که پیگیری ارزشهای خیرخواهانه بیشترین حد پاداش را برای جوانان و بزرگسالان در جوامع مختلف داشته باشد. پس، علت افزایش نسبی اهمیت ارزشهای پیشرفت، قدرت و ایمنی و کاهش نسبی اهمیت ارزشهای خیرخواهی، جهان‌شمول‌نگری و تحریک‌طلبی در چیست؟

سطح توسعه اقتصادی - اجتماعی (و مؤلفه ساختاری اجتماعی تجددگرایی) و سطح مردم‌سالاری‌شدگی، ارزشها را از خلال نفوذ بر شکلهایی که نهادهای اجتماعی اتخاذ

نمودار ۳: مقایسه سلسله مراتب ارزشهای انسانی در سه گروه نوجوانان، جوانان و بزرگسالان ایرانی

ترتیب سلسله مراتبی ارزشهای منفرد نیز، همان معانی را برجسته می‌سازند. در ارزشهای خیرخواهانه، ارزشهای منفرد **یاریگر** و **بخشنده** به ترتیب تا رتبه‌های هیجدهم و شانزدهم تنزل کرده‌اند. جایگاه ارزشهای **جهان‌شمول‌نگری** به دلیل کم‌توجهی به مسایل زیست - بوم‌شناختی پایینتر از حد انتظار است. رتبه‌های ۲۶ و ۳۰ برای ارزشهای منفرد **جهان‌زیبا** و **یگانگی با طبیعت** در ارزشهای غایی و رتبه ۲۵ برای ارزش منفرد **حفاظت از محیط‌زیست** در ارزشهای ابزاری، بیانگر آن است که در شرایط توسعه‌نیافتگی، بسیاری از ارزشها بر ارزشهای زیست - بوم‌شناختی مقدم‌اند. و بالاخره اینکه، رتبه‌های ۲۸ و ۲۶ برای ارزشهای منفرد **زندگی مهیج** و **متهور**، دال بر این است که محدودیتها و تنگناهای اقتصادی، پیامدهای رفتارهای جسارت‌آمیز را سنگین می‌کنند.

جایگاه ارزش خودرهنموددهی در رتبه سوم، ارزش **لذت‌جویی** در رتبه هفتم و ارزش سنت در رتبه نهم، با مراتب ارزشها در فرهنگهای دیگر مشابه است. اما، رتبه اول برای ارزش پیشرفت، از اهمیت فوق‌العاده و غیرمتعارف این ارزش در نمونه جوانان ایرانی حکایت می‌کند. در کشورهای کمتر توسعه‌یافته، میل به توسعه‌یافتگی می‌تواند پیشرفت را سرلوحه ارزشها کند. فزونی اهمیت ارزشهای پیشرفت و خودرهنموددهی، و اهمیت متوسط لذت‌جویی، و اهمیت نازل سنت، انعکاس میل به ایجاد تغییرات در وضع موجود و نیل به توسعه اقتصادی - اجتماعی از خلال افکار غیرسنتی است.

ترتیب سلسله مراتبی ارزشهای منفرد نیز، حاکی از افکار غیرسنتی (**احترام به سنت** و **پذیرش سهم خود از زندگی**)، به ترتیب در انتهای مراتب ارزشهای غایی و ابزاری قرار گرفته‌اند) و میل به پیشرفت و دگرگونی (رتبه‌های ۳، ۷ و ۹ برای ارزشهای منفرد **موفق**، **هوشمند** و **توانا**) است.

● بین مردان و زنان دانشجو، در خصوص ترتیب سلسله مراتبی ارزشها، وفاق قابل توجهی وجود دارد (نمودار ۲). برای هر دو گروه، ارزشهای پیشرفت، **ایمنی**، خودرهنموددهی، مهمترین ارزشها، و ارزشهای قدرت، سنت و تحریک‌طلبی، کم‌اهمیت‌ترین ارزشها هستند.

می‌کنند، زیر تأثیر قرار می‌دهند. مطالعات بین - فرهنگی متعدد در باب ارزشها، حجت‌های مشابهی را مطرح می‌کنند (مثلاً، هافستد، ۱۹۸۰؛ اینگلهارت، ۱۹۹۷؛ شوارتز و ساگی، ۲۰۰۰).

ایرانیان در طی دو دهه گذشته شرایط اقتصادی - اجتماعی دشواری را پشت سر گذاشته‌اند. پیامد این تنگناها در زندگی افراد، موجب افزایش اهمیت ارزشهای **ایمنی** و **قدرت** شده است. این تفسیر، با تبیین اینگلهارت (۱۹۹۷)، مبنی بر اینکه، افرادی که از مشقت اقتصادی و اغتشاش اجتماعی رنج می‌برند، اهمیت بیشتری برای ارزشهای قدرت و **ایمنی** قابل هستند؛ مطابقت دارد. در شرایط سخت اقتصادی، ارزشهای قدرت، مشروعیت بیشتری می‌یابند و نایمنی مربوط به امرار معاش به نگرانی دایم می‌انجامد.

ترتیب سلسله مراتبی ارزشهای منفرد هم، انعکاس اهمیت اغراق‌آمیز ارزشهای **ایمنی** و **قدرت**، در واکنش به شرایط نامساعد اقتصادی است. ارزش منفرد **امنیت خانوادگی** مهمترین ارزش از ۵۸ ارزش منفرد فهرست ارزشهاست. و اهمیت ارزشهای قدرت، به دلیل رتبه‌های ارزشهای منفرد **ثروت** و **بانفوذ** (به ترتیب تا رتبه ۱۶ ارزشهای غایی و رتبه ۱۵ ارزشهای ابزاری)، افزایش یافته است.

اهمیت ارزشهای خیرخواهی، **جهان‌شمول‌نگری** و تحریک‌طلبی، همراه با توسعه اجتماعی - اقتصادی افزایش می‌یابد (شوارتز و ساگی، ۲۰۰۰؛ اینگلهارت، ۱۹۹۷). تنگناهای اقتصادی که ایرانیان با آن مواجه بوده‌اند، تعارضهای ملموس‌تری را بین هدفهای مربوط به منافع خود و هدفهای مربوط به منافع دیگران به بار آورده، دردپذیری کمتری ایجاد کرده، از توجه به محیط زیست کاسته و شرایط رقابت‌جویانه‌تری را برای دستیابی به موقعیتها فراهم کرده است. این پیامدها، اهمیت ارزشهای خیرخواهی و **جهان‌شمول‌نگری** را کاهش داده‌اند. همچنین، محدودیت اقتصادی و نایمنی منتج از آن، از توان مقابله با موقعیتهای پیش‌بینی نشده و میل به تجربه‌های ماجراجویانه کاسته‌اند. رتبه آخر برای ارزشهای تحریک‌طلبی، مبین این تأثیرپذیری است.

زنان را منعکس می‌کنند. تنها در شرایطی که ارزشهای سنتی تضعیف شده باشند، می‌توان شاهد بود که از تفاوت‌های مردانه / زنانه در تجربه‌های عینی کاسته شود. اما، به رغم کاستی اثر، ارزشهای سنتی هنوز در دامنه‌ای از تجربه‌های خاص نافذند. زنان اهمیت بیشتری برای زندگی معنوی و متواضع ارزشهای سنتی قایلند. هر چند در دیگر ارزشهای سنتی (مؤمن، پذیرش سهم خود از زندگی، و احترام به سنت) تفاوتی بین دو جنس مشاهده نمی‌شود.

● بین دانشجویان گرایشهای تحصیلی متفاوت، در خصوص ترتیب سلسله مراتبی ارزشها، شباهت زیادی مشاهده می‌شود. چهار ارزش نخست، سه ارزش انتهایی و چهار ارزش میانی، برای دانشجویان هر چهار دانشکده مشابه سلسله مراتب ارزشی کل گروه است؛ هرچند، تفاوت‌هایی در ترتیب ارزشها وجود دارند. همچنین، در دانشکده‌های مدیریت و علوم انسانی، ارزش قدرت، از سه ارزش انتهایی (رتبه هشتم) به چهار ارزش میانی (رتبه هفتم) متصل شده است. در سایر موارد، مهمترین تفاوتها در ترتیب سلسله مراتبی ارزشها، ناشی از اولویتهای ارزشی دانشجویان دانشکده تربیت معلم است. در خصوص تفاوت در درجه‌بندی اهمیت ارزشها نیز، تفاوت بین دانشکده‌ها منحصر به ریخته‌های خودرهنمود-دهی و جهان‌شمول‌نگری است (جدول ۸). دانشجویان دانشکده فنی در مقایسه با دانشجویان دانشکده مدیریت اهمیت بیشتری برای ارزشهای نامبرده قایل هستند.

تأکید افزونتر دانشجویان فنی بر ارزشهای جهان‌شمول - نگری و خودرهنموددهی، بر مبنای کدام فرایندهای سازش‌یافتگی با شرایط تحصیلی، تبیین می‌شود؟ سازش‌یابی ارزشی با شرایط تحصیلی را از خلال درونشدهای بافتار اجتماعی که ویژه دانشجویان فنی (ایرانی) است، می‌توان مورد ملاحظه قرار داد.

طرز تلقی عمومی از هوشمندی، به منزله هوش ریاضی و انعکاس آن در نظام خودارزنده‌سازی دانش‌آموزان و دانشجویان ریاضی، بعلاوه جایگاه ارزنده مشاغل مهندسی در قلمرو حرفه‌ای، خودارزنده‌سازیهای دانشجویان

همنوایی، جهان‌شمول‌نگری و لذت‌جویی، ارزشهای میانی هستند. هر چند در ترتیب ارزشهای بسیار مهم جابه - جایی‌هایی در سلسله مراتب ارزشی بین دو جنس مشاهده می‌شود (برای مردان خودرهنموددهی، و برای زنان ایمنی و خیرخواهی در مراتب بالاتر قرار دارند)، اما، فقط درجه اهمیت خیرخواهی بین دو جنس متفاوت است (جدول ۵). همچنین، اگر چه درجه اهمیت ارزشهای لذت‌جویی، قدرت و جهان‌شمول‌نگری بین مردان و زنان متفاوتند، اما مراتب آنها در سلسله مراتب ارزشهای دو جنس مشابه هستند.

ارجحیت بیشتر ارزش خیرخواهی برای زنان، یافته‌ای مقاوم در بررسی تفاوت ترجیحات ارزشی بین دو جنس است. جهت‌یابی اشتراکی در برابر جهت‌گیری عاملیت‌گرا (باکان، ۱۹۹۶، نقل از پرنس - گیسون و شوارتز، ۱۹۹۸) به منزله شیوه‌هایی که کنش‌وری اجتماعی و هیجانی زنان و مردان را متمایز می‌کنند، مفاهیم نظری مناسبی برای تبیین تفاوت اهمیت ارزش خیرخواهی بین مردان و زنان دانشجو است. همچنین، زنان ممکن است برای توجه بیشتر به نیازهای دیگران دارای پیش‌آمدگی باشند؛ این جهت‌یابی از سوی باورهای اجتماعی در باب آنچه زن باید انجام دهد تا خود خوب (مارکوس و اویسرمن، ۱۹۹۰، نقل از پرنس - گیسون و شوارتز، ۱۹۹۸) باشد، به شدت تقویت می‌شود.

اهمیت بیشتر ارزشهای منفرد ریخته‌های خیرخواهی (صادق، مسؤولیت‌پذیری، جهان‌شمول‌نگری (توازن درونی، خرد، معنابخشیدن به زندگی)، ایمنی (حس تعلق خاطر) و همنوایی (خودانضباطی)، برای زنان، و اهمیت بیشتر ارزشهای منفرد ریخته‌های خودرهنموددهی (خلاقیت)، پیشرفت (بلندمرتبه‌جو)، لذت (لذت و زندگی لذتبخش)، قدرت (اقتدار) و ارزشهای منفرد با ماهیت ایدئولوژیکی (امنیت ملی و عرق ملی)، برای مردان (جدول ۶)، در تأیید جهت‌گیری اشتراکی در برابر جهت‌گیری عاملیت - گراست.

تفاوت‌های مشاهده شده در ترجیحات ارزشی زنان و مردان محدودند و قرابت عرصه‌های ارزشی مردان و

اجتماعی، موجب افزایش اهمیت ارزشهای ایمنی و قدرت و کاهش اهمیت ارزشهای خیرخواهی، جهان‌شمول‌نگری و تحریک‌طلبی شده است. اهمیت اغراق‌آمیز پیشرفت و اهمیت نازل سنت، انعکاس میل به ایجاد تغییرات در وضع موجود و نیل به توسعه اقتصادی - اجتماعی از خلال افکار غیرسنتی است.

بین دانشجویان گرایشهای تحصیلی متفاوت، در خصوص ترتیب سلسله مراتبی ارزشها، شباهت زیادی مشاهده می‌شود و این به معنای همگرایی ارزشی ناشی از تجربه تحصیلی است. دانشجویان رشته‌های فنی - مهندسی اهمیت بیشتری برای ارزشهای خودرهنموددهی و جهان‌شمول‌نگری قایل هستند. برای آنها، هوشمندی (هوش ریاضی - منطقی) به منزله ابزاری برای نیل به خود - تعیین‌کنندگی و خود - سامان‌یافتگی تلقی می‌شود و به دلیل تأثیرپذیری از فضای سیاسی - اجتماعی حاکم بر دانشکده‌های فنی، رسالت سیاسی - اجتماعی بیشتری نسبت به سایر دانشجویان احساس می‌کنند. آنها آمادگی بیشتری برای پذیرش آموزه‌های ایدئولوژیکی‌ای دارند که خیر و سعادت بشری را جستجو می‌کنند. در مقابل، زنان دانشکده تربیت معلم، با تأکید بر ارزشهای ایمنی، شرایط بد اقتصادی خود را برجسته ساخته‌اند. تسری و تعمیم نتایج پژوهش به جامعه جوانان دانشجوی، مستلزم انجام پژوهش در سطح نمونه‌هایی گسترده‌تر و فراگیرتر است.

منابع

- دلخوش، م. (۱۳۸۴). شناسایی محتوا و ساختار ارزشهای انسانی در دانشجویان ایرانی. *فصلنامه روانشناسان ایرانی*. ۲ (۵)، ۳۴-۱۵.
- دلخوش، م. و احمدی، م. (۱۳۸۱). شناسایی محتوا و ساختار ارزشها و گستره عوامل همبسته با ارزشها در نظام اداری کشور. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
- دلخوش، م. و احمدی، م. (۱۳۸۴). شناسایی محتوا و ساختار ارزشهای انسانی در جمعیت نوجوانان ایرانی. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، دبیرخانه شورای فرهنگ عمومی.
- Aygun, Z. K., & Imamoglu, E. O. (2002). Value domains of Turkish adults and university students.

ریاضی را با ارزنده‌سازی صلاحیتهای ریاضی - منطقی همخوان می‌کند. مسأله‌گشایی پیچیده، تفکر تحلیلی، کنجکاوی و خلاقیت، در مسیر زندگی که براساس راهبردهای عقلانی هدایت می‌گردد، ستوده می‌شوند. این شرایط، ارزشهای خودرهنموددهی را برای دانش‌آموزان و دانشجویان ریاضی پرورش می‌دهند.

فضای سیاسی - اجتماعی حاکم بر دانشکده‌های فنی، منبعث از پیشینه حرکت‌های سیاسی دانشجویی و نقش پیشگام دانشجویان فنی در رویدادهای سیاسی - اجتماعی چند دهه اخیر در ایران، موجب می‌شود که دانشجویان فنی موقعیت خود را به عنوان موقعیتی سیاسی تعبیر کنند و سیاسی بودن را بخشی از هویت - خود بدانند. بدین ترتیب، دانشجویان فنی، آمادگی بیشتری دارند تا خود را در معرض آموزه‌های ایدئولوژیکی قرار دهند. این شرایط، ارزشهای جهان‌شمول‌نگری (که برای نمونه دانشجویی این پژوهش، محل تجمع ارزشهای سیاسی - اجتماعی است) را برای دانشجویان فنی، برجسته می‌سازد.

تفاوت در اهمیت ارزشهای منفرد نیز مؤید تبیین ارائه شده است (جدول ۷). دانشجویان فنی نسبت به دانشجویان دیگر، اهمیت بیشتری برای ارزشهای ایدئولوژیک (عدالت اجتماعی، نظم اجتماعی، صلح جهانی، اعتدال، و عرق ملی) و خودرهنموددهی (خلاقیت و کنجکاوی) قایل هستند. در مقابل، دانشجویان تربیت معلم، ارزشهای امنیت خانوادگی و پاکیزه را پراهمیت می‌شمارند. دانشجویان تربیت معلم (به ویژه زنان)، با تأکید بر این ارزشها، ناایمنی و دل‌نگرانیهای اقتصادی خود را انعکاس داده‌اند.

استنباطهای حاصل از تحلیل سلسله مراتب ارزشی دانشجویان ایرانی را چنین می‌توان خلاصه کرد: سلسله مراتب ارزشی جوانان ایرانی را می‌توان به منزله اثر گروه سنی تفسیر کرد. هرچند ترتیب سلسله مراتبی ارزشی جوانان با سلسله مراتب ارزشی همه - فرهنگی مطابقت دارد، اما، حد برخی از تغییرات نامتعارف است. تفاوت‌های مشاهده شده، براساس تأثیر سطح توسعه اقتصادی - اجتماعی تبیین‌پذیرند. شرایط سخت اقتصادی -

- Hofstede, G. (1980).** *Culture's consequences: International differences in work-related values.* Beverly Hills, CA: Sage.
- Imamoglu, E. O., & Ayguen, Z. K. (1999).** Value performance from 1970s to 1990s. *Turk Psikoloji Dergisi, 14*, 1-22. Abstract-PsycINFO.
- Inglehart, R. (1988).** Cultural change in advanced industrial societies. *Revue Internationale de Sociologie, 3*, 77-99. Sociological Abstracts.
- Inglehart, R. (1997).** The trend toward postmaterialist values continues. In T.N. Clark & M. Rempel (Eds.) *Citizen policies in post-industrial societies* (pp. 57-66). US: West view. Sociological Abstracts.
- Johnston, C. S. (1995).** The Rokeach Value Survey: Underlying structure and multidimensional scaling. *Journal of Psychology, 129*, 583-597.
- Kluckhohn, C. (1967).** Values and value orientations in the theory of action: An exploration in definition and classification. In T. Parsons & E. Shils (Eds.) *Toward a general theory of action* (pp. 388-433). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Kohn, M. L., & Schooler, C. (1983).** *Work and personality.* Norwood, NJ: Ablex.
- Lackland, A. G. C. (1997).** Prediction of traditional and nontraditional college major within an expectancy-value framework. *Dissertation Abstracts International, Section A : Humanities and Social Sciences, 58* (5-A): 1582. Abstract-PsycINFO.
- McConatha, J. T., & Schnell, F. (1997).** A cross-generational and gender comparison of value priorities of adults living in the USA. *Psychology: A Journal of Human Behavior, 34*, 27-35.
- Melton, W. (1982).** Equality and freedom: Exploring *Journal of social Psychology, 142*, 333-352.
- Bardi, A., & Schwartz, S.H. (1996).** Relations among sociopolitical values in eastern Europe. *Political Psychology, 17*, 525-549.
- Biddle, B. J., Bank, B. J., & Slavings, R. L. (1990).** Modality of thought, campus experiences, and the development of values. *Journal of Educational Psychology, 82*, 671-682.
- Boehnke, K., & Schwartz, S. H. (1997).** Fear of war : Relations to values, gender, and mental health, Peace and Conflict. *Journal of Peace Psychology, 3*, 149-166.
- Bond, M. (1988).** Finding universal dimensions of individual variation in multicultural studies of values. *Journal of Personality and Social Psychology, 25*, 1009-1015.
- Burgess, S. N., Schwartz, S. H., & Blackwell, R. D. (1994).** Do values share universal contents and structure? *South African Journal of Psychology, 24*, 1-12.
- Feather, N. T. (1984).** Masculinity, femininity, psychological androgyny, and the structure of values. *Journal of Personality and Social Psychology, 47*, 604-620.
- Feather, N. T. (1987).** Gender differences in values. In F. Halish & J. Kuhl (Eds.) *Motivation, intention, and, volition* (pp. 31-45). NY: Springer-Verlag.
- Feather, N. T. (1998).** Attitudes toward high achievers, self-esteem, and value priorities for Australian, American, and Canadian students. *Journal of Cross-cultural Psychology, 29*, 749-759.
- Glover, R. J. (1991).** Value selection in relation to grade in school and stage of moral reasoning. *Psychological Reports, 68*, 931-937.

- and structure of values. In M. Zanna (Ed.) *Advances in experimental social psychology*, (Vol. 25, pp. 1-65). NY: Academic Press.
- Schwartz, S. H. (1994).** Are there universal aspects in the structure and contents of human values? *Journal of Social Issues*, 50, 19-45.
- Schwartz, S. H. (2002).** Robustness and fruitfulness of values theory. In A. Tamayo (Ed.) *On values. E-Chapter, Dispatched by the author.*
- Schwartz, S. H., & Bardi, A. (1997).** Influences of adaptation to communist rule on value priorities in Eastern Europe. *Political Psychology*, 18, 385-410.
- Schwartz, S. H., & Bardi, A. (2000).** Moral dialogue across cultures: An empirical perspective. In E.W. Lehman (Ed.) *An anthology of communication thought*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield. Abstract-PsycINFO.
- Schwartz, S. H., & Bardi, A. (2001).** Value hierarchies across cultures : Taking a similarities perspective. *Journal of Cross-cultural Psychology*, 32, 268-290.
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1987a).** Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 550-562.
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1987b).** The structure and importance of personal values in six societies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 550-562.
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1990).** Toward a theory of the universal content and structure of values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 878-891.
- Schwartz, S. H., Melech, C., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M., & Owens, V. (2001).** social values and social issues among engineering students. *Michigan Academician*, 14, 273-283. Sociological Abstracts.
- Myyry, L., & Helkama, K. (2001).** University students' value priorities and emotional empathy. *Educational Psychology*, 21, 25-40.
- Prince-Gibson, E., & Schwartz, S. H. (1998).** Value priorities and gender. *Social Psychology Quarterly*, 61, 49-67.
- Reynolds, B. K. (1984).** A cross-cultural study of values of Germans and Americans. *International Journal of Intercultural Relations*, 8, 269-278.
- Robbins, G. M. (1998).** The effect of higher education on attitudes and values : ... *Dissertation Abstracts International, Section A: Humanities and Social Sciences*, 59 (5-A): 1460. Abstract-PsycINFO.
- Roccas, S., Sagiv, L., Schwartz, S. H., & Knafo, A. (2002).** The big five personality factors and personal values. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 789-801.
- Rokeach, M. (1973).** *The nature of human values*. NY: Free Press.
- Ros, M., Schwartz, S. H., & Surkiss, S. (1999).** Basic individual values, work values, and the meaning of work. *Applied Psychology: An International Journal*, 48, 49-71.
- Sagiv, L., & Schwartz, S. H. (2000).** Value priorities and subjective well-being: Direct relations and congruity effects. *European Journal of Social Psychology*, 30, 177-198.
- Schmitt, M. J., Schwartz, S. H., Steyer, R., & Schmitt, T. (1993).** Measurement models for the Schwartz Values Inventory. *European Journal of Psychological Assessment*, 9, 107-121.
- Schwartz, S. H. (1992).** Universals in the content

- and sharing of value norms among American university student cohorts in 1970, 1980, and 1990. *Journal of Social Psychology*, 134, 69-78.
- Struch, N., Schwartz, S. H., & van-der-Kloot, W. A. (2002).** Meaning of basic values for women and men: A cross-cultural analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 16-28.
- Tilker, H. A. (1975).** *Developmental psychology today*. NY: CRM/Random House.
- Valencia, E. Y. (2001).** Values orientations in Colombia, variations in age, gender, and socioeconomic status. *Dissertation Abstracts International, Section A: Humanities and Social Sciences*, 62, 657. Abstract-PsycINFO.
- Wu, N. & Dong, J. (1998).** Middle school teachers' ideas on values of life and occupation and gender comparison. *Psychological Science China*, 21, 279-280. Abstract-PsycINFO.
- Wu, S. M. (1996).** Cross-cultural comparisons of values, attitudes, and behaviors within the context of an allocation game. *Dissertation Abstracts International, Section A: Humanities and Social Sciences*, 56 (12-A): 4709. Abstract-PsycINFO.
- Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-cultural Psychology*, 32, 519-542.
- Schwartz, S. H., & Huismans, S. (1995).** Value priorities and religiosity in four western Religions. *Social Psychology Quarterly*, 58, 88-107.
- Schwartz, S. H., & Ros, M. (1995).** Values in the west: A theoretical and empirical challenge to the individualism-collectivism cultural dimension. *World Psychology*, 1, 99-122.
- Schwartz, S. H., & Sagie, G. (2000).** Value consensus and importance : A cross-national study. *Journal of Cross-cultural Psychology*, 31, 465-497.
- Schwartz, S. H., & Sagiv, L. (1995).** Identifying culture-specifics in the content and structure of values. *Journal of Cross-cultural Psychology*, 26, 92-116.
- Shokouhi, B. S., & Chambliss, C. (1996).** Value priorities of Iranian and American college students. *Psychological Reports*, 79, 251-256.
- Simmons, D. D., & Penn, J. R. (1994).** Stability